

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

IMRE, Zoltán

Az „afrikai Roscius” Pesten – Ira Aldridge 1853-as vendégszereplése / African Roscius in Pest – Ira Aldridge's 1853 guest performance

Eredeti közlés/Original publication:

Jelenkor, 2015, 6. sz., 673–679. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.003.556

Dátum/Date: 2019. április / April

filename: imrezoltan_2015_Roscius

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

IMRE, Zoltán: Az „afrikai Roscius” Pesten – Ira Aldridge 1853-as vendégszereplése / African Roscius in Pest – Ira Aldridge's 1853 guest performance, *AHU MATT*, 2019, **pp. 1–14. old.**, No. 000.003.556, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, Ira Aldridge afroamerikai színész vendégszereplése Pesten, Aldridge magyarországi és európai sikereinek társadalmi és politikai háttere

African research in Hungary, Ira Aldridge African-American actor's guest performance, social and political background of Aldridge's success in Hungary and Europe

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikánisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

AZ „AFRIKAI ROSCIUS” PESTEN – IRA ALDRIDGE 1853-AS VENDÉGJÁTÉKA *

IMRE Zoltán

Jelenkor, 2015, 6. sz., 673–679. old.

„Most már nemcsak a gondolat repül villámszárnyakon, hanem az ember is. A szintoly sebes, mint könnyű és olcsó közlekedés, az emberséget mintegy mobilizálván: egyetemes és folytonos népvándorlást idéz elő. Többé helyünkből sem kell kimozdulnunk a végett, hogy színről színre láthassuk ama messze világrészekben lakó népeket, kikről eddig csupán a dajkamesék és krónikák után voltak némi homályos sejtelmek: hanem e népek maguk keresnek föl bennünket saját fészükünkben. Csodálatos tarka csoportok vonulnak el koronként szemünk előtt, minden részéből a világnak. Mi a föld kerekén jó, nagy és szép: mindaz becsületének ismeri meglátogatni e hazát. Csapatostul jön az olasz, francia, néger és angol, és asztalunkra tárja hona földének isteni terményeit.”

(Egressy 1853 [1867], 153–154).

A Nemzeti Színház színész-rendezője, Egressy Gábor valószínűleg nem a történeti migrációra utalt, hanem arra a folyamatra, miszerint akkoriban különböző nemzetiségek képviselői egyre növekvő számban jelentek meg Kelet-Európa színházi és nem színházi színpadain. Mindezek kifejtésére pedig a fekete amerikai–brit színész, Ira Aldridge 1853-as pesti vendégszereplése adott alkalmat, amikor Othellót, illetve Mungót, *A lakat (The Padlock)* című Isaac Bickerstaff-darab

* Elhangzott Pécsen a „Rendezett tér: be-, át-, szét-, megrendezett terek a kortárs színházban és drámában” című színháztudományi konferencián 2015. április 17-én.

főszerepét játszotta.¹ A magyar közönség és a vezető értelmiségiek örömmel fogadták. Ezzel egy időben ugyanakkor az osztrák titkosrendőrség is figyeltette, majd udvariasan felszólította, hogy talán mégis jobb lenne, ha elhagyná a várost. Tanulmányomban Aldridge pesti látogatását a helyettesítés (Joseph Roach) és a mediatizáció (Christopher Balme) fogalmain keresztül vizsgálom, s arra vagyok kíváncsi, hogy mit jelenthetett a kortársak számára Aldridge látogatása.

Aldridge 1853-as pesti látogatása – helyettesítés

Aldridge pesti látogatása kétségtelenül komplex politikai, ideológiai, történeti és kulturális kontextusban valósult meg. Mint ismeretes, 1849-ben Magyarország alulmaradt a Habsburg Monarchiával szemben vívott szabadságharcban, s időszakunkban Ferenc József abszolutisztikus rendszerének kiépítése zajlott. Magyarország a Habsburg Monarchia szerves részévé vált, területét katonai régiókra osztották, s 1852-ben a közigazgatás hivatalos nyelvét a németet tették. A fő politikai irányvonalat a Monarchia bécsi centralizációja adta, s a hivatalos propaganda az egyesített Habsburg állam mítoszát hirdette. Ennek ellenére a Monarchia mindvégig megmaradt

„soknemzetiségű és sokfélekezetű országnak” (Deák 2009, 23).

A polgári reformok (a törvény előtti egyenlőség, a jobbágyi függéstől való mentesség, polgári- és büntetőtörvénykönyv bevezetése stb.) ellenére

„szigorúan felülről vezérelt, tekintélyuralmi igazgatás volt ez. [...] Az »idegen« intézmények testesítették meg [...] az ország erőszakos meghódításának elővédjeit a magyar lakosság szemében” (Deák 2009, 45).

¹ Az eredetileg két estére szóló meghívást a nagy sikerre való tekintettel a Nemzeti Színház vezetése meghosszabbította, így Aldridge három másik Shakespeare-tragédiát is eljátszott: *A velencei kalmárt*, a *Macbethet* és a *III. Richárdot*. S ugyanezekkel az előadásokkal 1853 őszén és 1858-ban is vendégszerepelt Pesten.

Ebben a történeti, politikai és ideológiai szituációban a hatalommal nem rokonszenvezők véleményük burkolt formában történő kifejezésére úgynevezett helyettesítő médiumokat kerestek. Ez a taktika részét képezi annak a szélesebb spektrumot átfogó stratégiának, amelyről az amerikai kultúrtörténész, Joseph Roach az emlékezet, a kulturális performanszok és a helyettesítés (surrogation) közötti kapcsolatot vizsgálva a *Cities of the Dead* című könyvében azt állította, hogy

a közösség életében a helyettesítés (surrogation) folyamata sohasem kezdődik el vagy ér véget. Éppen ellenkezőleg, mindig folyamatban van, amikor a társadalom szövetét alkotó viszonyhálózatokban tényleges vagy akként észlelt üresedések (vacancies) keletkeznek. A halál vagy más típusú távozás (departure) vesztesége által létrejött űrt (cavity), [...] a túlélők megfelelő helyettesítőkkal (alternates) igyekeznek kitölteni (Roach 1996, 3).

A közösség tagjainak tehát elő kell állítaniuk, meg kell cselekedniük, létre kell hozniuk a helyettesítő médiumokat azokból az elemekből, amelyek az adott történeti szituációban a rendelkezésükre állnak. A helyettesítés tehát performatív aktus, hiszen az adott kulturális elemmel interakcióba lépő kulturális performansznak ki kell töltenie a veszteség által okozott űrt. Egyúttal

„olyan csalóka entitás helyére lép, amely nem ő, hanem valami más, de amellyel kapcsolatban hiábavalóan arra kell törekednie, hogy egyszerre megtestesítse és helyettesítse azt” (Roach 1996, 3).²

Tanulmányomban arra szeretnék röviden rámutatni, ahogy Aldridge pesti előadásainak fogadtatásán és a látogatását övező tevékenységeken keresztül működésbe lépett a helyettesítés (surrogation) folyamata.

Aldridge mint mediatizált tapasztalat

Aldridge nem a semmiből termett hirtelen a Nemzeti Színház színpadán: valós jelenlétét jóval megelőzte mediatizált jelenléte. Ha igaz az,

² A szakirodalomban az üres helyek terminológia nem ismeretlen, lásd Iser 1996 és Ubersfeld 1977.

hogy „a kultúrát alapvetően meghatározza az adott korszakra jellemző média” (Dessewffy 2004, 76), akkor a 19. századi színháznézők horizontját is meghatározta a számukra elérhető média. A korszak lehetséges médiumaiból álló, heterogén médiatáj formálta tehát a színház nézőinek értelmezői stratégiáit, s e médiatájban megjelent képek nem maradtak a színház falain kívül, hiszen a közönség magával vitte őket a színházba.

Ebből a szempontból igaznak tűnik Christopher Balme azon állítása, miszerint „jóval az úgynevezett újmédia feltalálása előtt a színház technológiai médiumként működött, párbeszédben más médiumokkal” (Balme 2004, 17). Balme kijelentése egyaránt vonatkozhat a technológiai médiumokra (forgószínpad, elektronikus világítás stb.), azaz az adott korszak technikai invencióira, valamint arra a médiára (újság, televízió, rádió stb.), amely az adott korszakban a színházzal párhuzamosan létezik. S mindkettő – technológiai médiumok és a média – kiterjeszti befolyását arra, hogy a színházba eljutó néző hogyan tapasztalja meg környezetét. Aldridge nem a színpadra állításaiban megjelenített technikai inventárról lett híres, mint például a későbbiekben többször is Budapestre látogató meiningeni udvari színház. Ellenben turnézó színészként szinte rá volt kényszerítve arra a taktikára, hogy a korszak elérhető médiájával, azaz más médiumokkal párbeszédben és más médiumok felhasználásán keresztül működjön.

A közönség tapasztalatának medialisálásához Aldridge számos médiumot alkalmazott, így állítva – színházon belül és kívül – színpadra önmagát. Az 1850-es évek médiumai, szemben a maiakkal, azonban még nem voltak az egész világra kiterjedőek és azonnaliak. Így Aldridge megjelenítéseit sem lehetett ellenőrizni. Ennek következtében Aldridge tulajdonképpen úgy alakíthatta önreprezentációját, ahogyan neki tetszett. Aldridge reprezentációja tehát – Baudrillard kifejezésével élve – egyfajta szimulákrumként jelent meg a médiumok színpadán és a médiafogyasztók képzeletében. Az Aldridge-szimulákrum pedig valódi jelenlétét szimulálta jóval azelőtt, hogy ténylegesen megjelent volna a maga valóságában a színpadon, illetve a színpadon kívül. Pontosabban olyan űrt szimulált, amelyet ki kellett majd tölteni.

A korszak politikai és kulturális környezetében Aldridge-ot pesti megjelenésekor nyilvánvalóan egy távoli és egzotikus földrésről érzékelt idegenként szemlélték. Valós jelenlétét, Aldridge tevékenységén kívül, már előre színpadra állította egy másik médium: Harriet Beecher Stowe híres regénye, a *Tamás bátya kunyhója*. Bár a regény

1852-ben jelent meg angolul, magyar fordítása már a következő évben elérhetővé vált, s olyan nagy volt iránta az érdeklődés, hogy a *Pesti Napló* folytatásban közölte a regény kivonatát. A könyv-változat kiadása előtt pedig a napilapokban különböző cikkek jelentek meg, amelyek részletesen beszámoltak az amerikai rabszolga-felszabadítási (abolicionista) mozgalomról.

A könyv helyettesítő médiumként való olvasását, s politikai áthallásait felerősítette, a fordítón, Irinyi Józsefen kívül, hogy utalásokat tartalmazott az elvesztett szabadságharcra vonatkozóan.³ Így a regény a magyarok szabadságharcát az abolicionista mozgalom számára követendő példaként jelenítette meg. Bár a cenzúra utasítására ki kellett hagyni ezeket az utalásokat, az olvasók a szóbeszéd alapján pontosan értesültek az üres helyekről (cavities), amiket aztán képzeletben ki kellett tölteniük. Ennek következtében, amikor Aldridge Pestre érkezett, a regény már előkészítette a szabadság képviselőjeként és az elnyomással szemben állóként való értelmezhetőségét, amit természetesen *a néző* vitt magával a színházba. Erre utalt Egressy, aki a tanulmány elején idézett írásában „sötét fájának fényes szellemű prófétájának” (Egressy 1853 [1861, 169]) nevezte Aldridge-ot, a szabad afrikai tökéletes reprezentációjaként láttatta, aki, mint írta,

„...mintha Tamás bátyát éppen előfutáraként küldötte volna hozzánk, hogy ez az ő számára *helyet* készítsen szíveinkben” (Egressy 1853 [1861, 156] – kiemelés IZ).

Íme, megint egy kitöltésre váró üres hely (cavity).

A *Tamás bátya* mellett az Aldridge-szimulákrum létrehozásához a másik fontos médium Aldridge önéletrajza volt. Bár angolul íródott, német fordítása, a *Leben und Künstler Laufbahn des Negers Ira Aldridge* már 1853-ban, jóval Aldridge érkezése előtt megjelent, s az újsághirdetések tanúsága szerint Pesten is kapható volt. Az önéletrajások és a színháztörténet közti kapcsolatot elemezve jegyezte meg az amerikai színháztörténész, Thomas Postlewait, hogy a színészek önéletrajza, „mint minden előadás (performance), a felismerésért, az elismerésért és a szeretetért való folyamodás” (Postlewait 1989, 259). Ennek eredményeképpen az életrajzok nyilvános színpadra állításnak

³ Irinyi egyike volt az 1848. évi 12 pont összeállítóinak, majd a szabadságharcban is tevékenyen részt vett.

tekinthetők: az én nyilvános színpadra állításai mások, azaz a lehetséges közönség számára.

Aldridge szokatlan módját választotta a színpadra állításnak. Ön-életrajzában az elbeszélő nem ő maga, aki egyes szám első személyben mondaná el élettörténetét, hanem egy fehér (embert képviselő) hang, aki Aldridge-ról egyes szám harmadik személyben beszél, „afrikai Rosciusnak” nevezve őt (*Leben* 1853, 11), és meglehetősen regényes élettörténetet mutat be Aldridge afrikai őseitől kezdve egészen az 1850-es évekig.⁴ Eszerint Aldridge Afrikában született, a Fulah törzs vezetőjének fiaként, azaz Ira királyfiként. Apja azonban a polgárháború következtében elvesztette hatalmát, s a család egy keresztény miszisionárius segítségével az Egyesült Államokba menekült. Bár Amerikában Aldridge szabad emberként élt, mivel a színészi pálya a feketék előtt ekkor még el volt zárva, „az afrikai Roscius Angliába ment” (*Leben* 1853, 16), ahol a Glasgow-i Egyetemen teológiát tanult. Később már színészként mutatkozott be, nagy sikerrel, 1833-ban pedig „négy estén keresztül játszott a londoni Covent Garden Theatre-ben” (*Leben* 1853, 21). Majd végigtornézte Nagy-Britanniát, ahol még nagyobb elismerést aratott. Végül pedig a *Leben* elbeszélője arról számolt be, hogy Aldridge 1852-ben kezdte meg első kontinentális turnéját, amelynek során sikert sikerre halmozott, s a nagyszerű kritikák mellett különböző európai uralkodók látták el magas rangú kitüntetésekkel.

Bár a közelmúltbeli kutatások már rámutattak Aldridge életrajzána fabrikált részleteire (lásd Lindfors 2013), a kortárs európai közönség számára az „afrikai Roscius” élettörténete a nemes származású, elűzött, lealacsonyított, de tehetséges és jó képességű „self-made-man” narratívájaként képződött meg, aki keresztény nevelésben, felsőfokú oktatásban részesült, maximális mértékben beilleszkedve az európai kultúrába. Ennek következtében

„...kitalált családtörténete és magánélete elősegítette felfelé tartó társadalmi mobilitását; a legnagyobb presztízsű kontinentális színhá-

⁴ A névválasztás egyszerre idézte fel Afrikát, az Afrikából Amerikába hurcolt rabszolgák millióinak sorsát, valamint Quintus Roscius Gallust, a nagy római színészt, aki rabszolgából színészi sikerei, összeköttetései és az így szerzett vagyona révén megválthatta szabadságát. A névválasztás tehát egyszerre volt helykijelölési stratégia s a társadalmi mobilitás, valamint a szabadság iránti program is.

zakba hívták játszani, amelyek üdvözölték látogatásait, és nem pusztán a közemberek részesítették csodálatukban, hanem a társadalmi és kulturális elit is” (Kujawińska Courtney 2009, 25).

Életrajza mellett Aldridge tőkét kovácsolt a vizuális információk erejéből is. Ezeken az ábrázolásokon, csakúgy, mint a színpadon, gyakran jelent meg egyik kedvenc szerepében, Othellóként. Portréja fekete férfiként, valamint professzionális színészként és művészként jelenítette meg őt, egy jól ismert Shakespeare-szerepben. Azáltal, hogy Othellóként ábrázoltatta magát, s mindehhez hozzátéve afrikai eredetéről fabrikált információkat, Aldridge tudatosan játszott a fekete afrikai európai sztereotípiájával.

„Azáltal, hogy afrikainak tette magát, még több néző figyelmét irányíthatta előadásaira, majd meglephette őket intelligenciájával, kifinomult ízlésével és különleges képességeivel, így bizonyítva, hogy a feketék nem alárendeltek a fehérekkel szemben” (Lindfors 2013, 89).

Aldridge szerepet játszott azáltal, hogy szerepet játszott, bőrszínét, etnikumát egzotikus utalásokkal látva el. A kontinentális Európa nézőközönsége szemében így az eszményi idegenként, a tökéletes (en európaizálódott) vademberként jelent meg, Shakespeare *Othellójában* pedig minden idők leghitelesebb, legigazibb címszereplőjeként, valódi afrikai benszülöttként. Fekete férfiként és állítólagos őshonos afrikaiaként egzotikumnak tekintették, akit ebben a korszakban még valóban ritkán, vagy egyáltalán nem lehetett látni Kelet-Európa színházaiban.

Aldridge mint közszereplő

Színházi sikerei mellett Aldridge férfiként⁵ és közszereplőként is népszerű volt Pesten. Hírességként tekintettek rá, tetteiről pedig újságok

⁵ Az OSZK Kézirattárában őrzött levelek tanúsága szerint számos pesti hölgy szívét érintette meg Aldridge látogatása, annak ellenére, hogy Aldridge a feleségével és a kisfiával érkezett. Volt köztük olyan is, aki csak Aldridge miatt kezdett angolul tanulni, s volt, aki még az Angliába költözést is vállalta volna, hogy láthassa a szeretett férfit.

és magazinok tudósítottak.⁶ Már első előadása után, hatalmas bankettet adtak számára az akkori Pest egyik legdivatosabb szállodájában, a Hotel Európában, több mint ötven meghívott vendéggel, köztük a magyar arisztokrácia és az értelmiség vezető alakjainak tagjaival. A banketten Aldridge-ot megajándékozták egy albummal, melybe rövid, magyar és angol nyelvű versek kerültek, amelyek Aldridge kiemelkedő képességeit hangsúlyozták, és tele voltak a helyettesítés játékból fakadó áthallásokkal.

Szilágyi Virgil újságíró és ügyvéd például megjegyezte, hogy

„idegenként jöttél, mint polgártárs távozol tőlünk” (Szilágyi 1853, 267).

Vas Gereben, az 1850-es évek egyik legnépszerűbb novellaírója azt emelte ki, hogy

„sírunk mi már régen Mungo! És mikor megnevettettél, örömkömben ugyan, de csak mégis – sírunk!” (Vas 1853, 267).

Fáncsy Lajos, a Nemzeti Színház tagja rámutatott:

„Eljöttél, lángkeble Te alázott fajodnak, hogy hirdesd: miszerint a szellem mindig szabad marad” (Fáncsy 1853, 267).

Balázs pedig már azt írta, hogy

„...azon fajnak vagy gyermeke, mellytől olly soká megtagadák az emberséget, s utra keltél megismertetni a világgal a szív, a lélek legrejtettebb mozzanatait. Születtél volna korábban, szegény népedre hamarabb ütött volna a megváltás órája” (Balázs 1853, 267).

A sorok írói Aldridge-ra tehát egyrészt hősként tekintettek, másrészt szakrális szereppel ruházták fel, népének megváltójaként láttatva őt, harmadrészt pedig olyan helyettesítésként, amelyen keresztül saját sanyarú helyzetükről, kívánságaikról és ideáljaikról beszélhettek.

⁶ Ekkor készítette el Barabás Miklóssal azt a képet, amely már nem afrikai őslakosként, hanem divatos, európai ruhában ábrázolja Aldridge-ot, könyvvel a kezében, mint kifinomult, művelt úriembert.

Mindenesetre Vas megnyilvánulása azt is érzékeltette, hogy a kortársak tudták: Aldridge bármilyen jó helyettesítő, mégiscsak helyettesítő, s nem töltheti ki teljes mértékben az úrt. A pesti médiatájban tehát Aldridge afrikai, egzotikus, fekete hercegként állítódott színpadra, az abolicionista mozgalomhoz kötődő lehetséges kapcsolatokkal. A tudósítások és kritikák pedig Aldridge-ot az elnyomottakért és kizsácoltakért küzdő szabadságharcosként láttatták, aminek következtében, színházon belül és kívül, a magyar közönség számára saját szabadságuk és függetlenségük helyettesítőjeként jelenhetett meg. Az idegen hatalom elnyomó intézkedései és a szabadságharc veszteségeinek súlya alatt élők tehát Aldridge megtestesüléseim keresztül hozták létre, állították színpadra vágyaikat, lehetőségeiket, s problémáikat, azaz önmagukat. Ehhez pedig, úgy tűnik, tökéletesnek mutatkozott a más-ságot, az idegenséget minden szempontból felmutató, fekete afro-amerikai színész vendégjátéka is a nemzet színpadán.

Következtetések

Aldridge színházi és színházon kívüli sikerét nemcsak nálunk, hanem Európa-szerte ünnepelték. Bár igaz, hogy

„...csupán afrikaiként is a figyelem középpontjába került volna” (Kicsindi 2006, 222),

s az is igaz, hogy

„...a Beecher-Stowe regény és a hozzánk eljutott amerikai hírek az abolicionista mozgalomról árnyalták megítélését” (Kicsindi 2006, 222),

de a helyzet ennél jóval összetettebbnek mutatkozott. Aldridge valószínű megjelenése nem törölte el az Aldridge-szimulákrumot. Éppen ellenkezőleg, összeolvadt vele, kitöltve saját helyét, viszont teret kínálva újabb helyettesítéseknek: így nemzetközi hírességként, kiváló színészként, elsőrangú férfiként, a self-made-man prototípusaként, egy másik faj képviselőjeként, szabadságharcosként, sikeres színházi és shakespeare-i jelenségként testesülhetett meg.

A pesti közönség pedig „saját emlékezetének gondnokaként” (Roach 1996, 77) láthatta Aldridge-ot. Sikere Magyarországon és Kelet-Európa más részein ahhoz a jelenséghez kapcsolódott, amelyet Homi K. Bhabha koloniális mimikrinek nevezett, s úgy határozott meg, hogy „majdnem ugyanaz, de nem teljesen” (Bhabha 1984 [2004], 128). Aldridge meghívásával a pesti Nemzeti Színház a német színházak évtizedes gyakorlatát követte, amelyek elsősorban német nyelvű színészeket és társulatokat invitáltak saját színpadjaikra. Ennek eredményeképpen a Nemzeti Színház a kolonizáló hatalom egyik népszerű eszközét használta arra, hogy gondolatokat, kétségeket és lehetőségeket vessen fel saját nemzetéről a saját nemzete számára – majdnem ugyanazon a módon, de különböző hangsúlyokkal és eredményekkel.

Ezzel párhuzamosan és ennek eredményeképpen alakult ki Aldridge azon megítélése, miszerint

„...bár nyíltan sohasem vett részt politikai aktivitásban [...], Aldridge-ot mégis egyre inkább úgy látták a kontinentális Európában, mint a rabszolgaság és a faji előítélet elleni szimbólumot” (Kujavińska Courtney 2009, 32).

S nem úgy tekintettek rá, mint akit csak afro-amerikaiak követhetnek, hanem mint akit azok a (főleg kelet-európai) nemzetek is, akik szintén idegen elnyomás alatt éltek. Ez volt az oka annak, hogy az osztrák és később az orosz hatóságok kémkedés gyanújával illették Aldridge-ot. Pontosán a politikai szempontok alapján történő, áthallásos helyettesítés különböztette meg Aldridge vendégszereplését a többi, ez idő tájt Európában utazgató színházi sztár vendégjátékától.

Az utazó társulatok jelenléte általános szokásként élt Európa-szerte már a 16. századtól, hiszen az európai színház története már ekkortól

„...az angol, [...] az olasz és német utazó társulatok vendégszerepléseiről nevezetes” (Kujavińska Courtney 2003, 118).

A 19. század második felében ez a folyamat csak fokozódott, szinte „népvándorlást” (Egressy) idézve elő, s Aldridge olyan kortárs európai (vagy inkább nemzetközi) turnézó sztárok sorába illeszthető, mint Rachel, Ristori, később pedig Salvini, Rossi, Sarah Bernhardt és sokan mások. Fennmaradt levelei bizonyítják, hogy Aldridge is ki akart lépni

az európai határok közül, s valószínűleg folytatta volna turnéit a világ-színház színpadain, ha 1867-ben váratlanul nem veszti életét Łodźban.

S visszatérve a tanulmány elején idézett Egressyhez: Aldridge, Ristori, Rachel, Rossi, Salvini vagy éppen a mára elfeledett német vendégszínészek és társulatok arra hívják fel a figyelmet, hogy az európai színházi életet a 19. században is, de szinte az ókori görögségtől kezdve, behálózták az egymással kapcsolatba lépő (színházi) kultúrák. Bár a színház lokális jelenség, hiszen adott térben és időben bontakozik ki, mindig is különböző kultúrák, világ- és értékszemeletek találkozásának a színtere volt, ma is az és (remélem) lesz is. Mindez pedig azt jelenti, hogy a nemzeti paradigmában gondolkodó színháztörténet-írás alapvetéseit, azaz a nyelvi és/vagy területi szempontból kizáró elveken működő színháztörténet-írást újra kell gondolnunk az interkulturalitás alapvetései alapján.

Hivatkozások

BALÁZS 1853 – BALÁZS, c. n., *Hölgyfutár*, 1853. április 9., 267.

BALME 2004 – Christopher BALME, *Intermediality – Rethinking the Relationship between Theatre and Media*. – Letöltés: 2013. 10. 01. http://www.theaterwissenschaft.unimuenchen.de/mitarbeiter/professor/en/balme/balme_publ1/balme_publ_aufsaetze/intermediality.pdf

BHABHA 1984 [2004] – Homi K. BHABHA, *Of Mimicry and Man. The Ambivalence of Colonial Discourse*, in UŐ, *The Location of Culture*, Routledge, London–New York, 2004, 94–120. old.

DEÁK 2009 – DEÁK Ágnes, *Polgári átalakulás és neoabszolutizmus 1849–1867*, Budapest, Kossuth, 2009.

DESSEWFFY 2004 – DESSEWFFY Tibor, *Bevezetés a jelenbe*, Budapest, Tankönyvkiadó, 2004.

EGRESSY 1853 [1867] – EGRESSY Gábor, Néger színész. Othello, in *Egressy Galambos Gábor emléke*, Pest, Emich Gusztáv, 1867.

FÁNCSY 1853 – FÁNCSY Lajos, c. n., *Hölgyfutár*, 1853. április 9., 267.

ISER 1996 – Wolfgang ISER, *Az olvasás aktusa – Az esztétikai hatás elmélete*, in *Testes Könyv*, szerk., Pete Klára et al. Szeged, deKon Könyvek, 241–264. old.

KICSINDI 2006 – KICSINDI Edina, Esettanulmány 1853-ból: Beecher-Stowe, Ira Aldridge és a „magyar média”, in *Harambee: Tanulmányok Füssi Nagy Géza 60. születésnapjára*, szerk. Sebestyén Éva, Szombathy Zoltán, Tarrósy István, Pécs, Publikon Kv., [Budapest], ELTE BTK Afrikanisztikai Oktatási Program, 2006, 220–229. old.

KUJAVIŃSKA COURTNEY 2003 – Krystyna KUJAVIŃSKA COURTNEY, Ira Aldridge: European Shakespeare Tragedian, in *The Globalization of Shakespeare in the 19th Century*, szerk. KKC és John M. Messer, The Edwin Mellen Press, Lewinston-Queenston-Lampeter, 2003, 117–138. old.

KUJAVIŃSKA COURTNEY 2009 – Krystyna KUJAVIŃSKA COURTNEY, Ira Aldridge (1807–1867): From „Playing the African Prince” to Becoming „The Great Interpreters of the Ever-Living Shakespeare” in *Ira Aldridge (1807–1867), The Greatest Shakespeare Tragedian on the Bicentennial Anniversary of his Birth*, szerk. Krystyna KUJAVIŃSKA COURTNEY és Maria ŁUKOWSKA, Peter Lang, 2009, 21–32. old.

LEBEN 1853 – *Leben und Künstler Laufbahn des Negers Ira Aldridge*, Berlin, Allgemeine Deutsche Verlag, 1853.

LINDFORS 2013 – Bernth LINDFORS, *Ira Aldridge – Performing Shakespeare in Europe, 1852–1855*, Rochester, University of Rochester Press, 2013.

POSTLEWAIT 1989 – Thomas POSTLEWAIT, Autobiography and Theatre History, In *Interpreting the Theatrical Past*, Thomas Postlewait és Bruce A. McConachie (szerk.) Iowa City, UIP, 1989, 248–272. old.

ROACH 1996 – Joseph ROACH, *Cities of the Dead – Circum-Atlantic Performance*, New York, Columbia University Press, 1996.

SZILÁGYI 1853 – SZILÁGYI Virgil, c. n., *Hölgyfutár*, 1853. április 9., 267. old.

UBERSFELD 1977 – Anne UBERSFELD, *Lire le theatre*, Paris, Editions Sociales, 1977.

VAS 1853 – VAS Gereben, c. n., *Hölgyfutár*, 1853. április 9., 267. old.